Discourse of History

Print ISSN: 2383 - 1944
Online ISSN: 2783 - 235X

Homepage: https://skh.journals.miu.ac.ir

Investigating the utterance methods of the Prophet of Islam (PBUH) in providing cultural security based on Quranic methods

Mohammad Javedan [2]

1.Department of Islamic Studies, Faculty of Literature and Humanities, Hormozgan University, Bandar Abbas, Iran.
E-mail: javedanm12345@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 27 September 2025
Received in revised form 30 November 2025
Accepted 17 February 2026
Available online 30 June 2026

Keywords:
Culture,
cultural security,
prophetic utterance,
Prophetic career,
Holy Quran.

ABSTRACT

Cultural security, as a platform for preserving and improving the culture and cultural progress of any society, is one of the necessities in which appropriate methods and manners should be used against cultural attacks and threats. the purpose of the present research is the Processing to the cultural security during the period of the Prophet about the utterance styles of the Prophet of Islam (PBUH) based on the thoughts of the Holy Quran to introduce it as worthy and efficient model for today's global capacity of the Islamic world in the cultural security and global developments of Islamic culture by the presentation and outline the career of the Prophet (pbuh) and the structural and contextual Capacity of Islam.Undoubtedly, the life of the Messenger of God (PBUH) can be considered as an effective and efficient model in this context. Therefore, the question of this research is, what has been the utterance styles of the Messenger of God (PBUH) in response to threats and cultural attacks? The present article has explained and analyzed the utterance styles of the Prophet of Islam (PBUH) in providing cultural security by using Qualitative method and using the verses of the Holy Quran and providing historical documents. Proper and appropriate use of the best debate quality, reasoned words, reciprocal action, condemnation of obscene things, cursing, slander, threats, intimidation and disclosure against enemies and their anti-cultural positions are the most important utterance styles of the Prophet of Islam (PBUH) in providing cultural security.

Cite this article: Javedan, Mohamad (2026). Investigating the utterance methods of the Prophet of Islam (PBUH) in providing cultural security based on Quranic methods. *Discourse of History*, *20* (54), 18-31.
https://doi.org/10.22034/SKH.2026.19254.1546

© The Author(s). Publisher: Al-Mustafa International University.
DOI: https://doi.org/10.22034/SKH.2026.19254.1546

سخن تاریخ

شاپا چـــاپی: ۱۹۴۴-۲۳۸۳
شاپا الکترونیکی: ۲۳۵X-۲۷۸۳

Homepage: https://skh.journals.miu.ac.ir

بررسی شیوه های گفتاری پیامبر اسلام(ص) در تأمین امنیت فرهنگی بر محور شیوه های قرآنی

محمد جاودان [۱]

۱. گروه معارف اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران. رایانامه: javedanm12345@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
علمی - پژوهشی

تاریخ دریـافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۸
تاریخ انـتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۹

کلیدواژه‌ها:
فرهنگ،
امنیت فرهنگی،
گفتار پیامبر(ص)،
سیره پیامبر(ص)،
قرآن کریم.

چکیده

امنیت فرهنگی به عنوان بستر و زمینه حفظ و تعـالی فرهنـگ و پیشـرفت هـای فرهنگـی هرجامعـه، از ضرورت هایی است که باید روش ها و شیوه های مناسبی را در برابر هجمه ها و تهدیـدات فرهنگـی در آن به کار بست. هدف از پژوهش حاضر؛ پردازش به امنیت فرهنگی عصر رسول خـدا(ص)برمحور شـیوه های گفتاری آن حضرت و برپایهٔ اندیشه قرآن کریم می باشد تا با ارائـه و ترسـیم سـیره نبـوی (ص) و ظرفیت ساختاری و درون متنی دین اسلام آن را به عنوان الگویی شایسته و کارآمد برای ظرفیت جهانی امروز دنیای اسلام، درمورد امنیت فرهنگی وتحولات جهانی فرهنگ اسلام معرفی نماید. بی تردید سیرهٔ رسول خدا(ص) در این زمینه می تواند به عنوان الگویی مؤثر و کارآمد مورد توجه باشـد. بنـابراین سـؤال این پژوهش این است که شیوه های گفتاری رسول خدا(ص) بـر پایـه اندیشـه قـرآن، در تـأمین امنیـت فرهنگی چه بوده است؟ نوشتار حاضر با روش کیفی و با بهره گیری از آیات قرآن کریم و ارائه ی اسـناد تاریخی به تبیین و تحلیل شیوه های گفتاری پیامبر اسلام(ص) در تأمین امنیت فرهنگی پرداخته اسـت. بهره گیری بجا و مناسب ازجدال احسن، قول سدید، شیوهٔ مقابله به مثل، تقبـیح امـور ناپسـند، نفـرین و لعن، شماتت، تهدید، ارعاب و افشاگری علیه دشمنان و مواضع ضد فرهنگی آن ها؛ از مهم تـرین شـیوه های گفتاری پیامبر اسلام (ص) در راستای تأمین امنیت فرهنگی به شمار می روند.

استناد: جاودان، محمد (۱۴۰۵). بررسی شیوه های گفتاری پیامبر اسلام(ص) در تأمین امنیت فرهنگی بر محور شیوه های قرآنی، ۲۰ (۵۴)، ۱۸-۳۱.
https://doi.org/10.22034/SKH.2026.19254.1546

ناشر: جامعهٔ المصطفی (ص) العالمیه.
© نویسندگان.

۱. بیان مسأله

امنیت فرهنگی هم به جهت تضمین پاسداشت ارزش ها و هنجارهای دینی- فرهنگی و اعتلای فرهنگ و هم بـه جهـت تضـمین پویایی جامعه ضـرورتی انکارناپـذیر بـه نظـر مـی رسـد. ایـن مهـم در عصـر جهـانی شـدن اهمیتـی مضـاعف دارد.(دهقـانی فیروزآبـادی وهمکاران، ۱۳۹۲: ۸۵)هرجامعه ای که بخواهد، امنیت سیاسـی و اجتمـاعی خـود را حفـظ نمایـد، نـاگزیر ازحفـظ و امنیـت فرهنـگ و مبانی فکری و اعتقادی آن جامعه خواهد بود، تا همطراز با استقلال و موجودیت فرهنگی، بـه پیشـرفت و توسـعه در سـایر ابعـاد دسـت یابد. زیرا هرگونه اختلال امنیتی و سلب موجودیت فرهنگی، می تواند مبانی فکری و اعتقـادی را کـه در سـایر جنبـه هـای زنـدگی بشـر نمود عینی می یابند، با تحول و دگرگونی مواجه سازد و اعمالی مغایر با داده های فرهنگی را بروز دهد.

درشرایطی که با انقلاب اسلامی ایران که خود یک انقلاب فرهنگـی و ایـدئولوژیک اسـت، بحـث تحقـق تمـدن نـوین اسـلامی بـه عنوان یکی از مهم ترین آرمان های آن مطرح گردیده است، ضرورت امنیت فرهنگی به عنـوان ریشـه ای تـرین مسـائل آن انکارناپـذیر است. درحقیقت امنیت فرهنگی بستر ظهور و رمز ماندگاری و توسعه و گسترش تمدن هـا در حفـظ و ارتقـای فرهنـگ آن هـا و نـاامنی آغاز افول تمدن هاست. این درحالی است که مکانیزم تهـاجم فرهنگـی و تهدیـدات علیـه نظـام فکـری و فرهنگـی اسـلام و جمهـوری اسلامی، به ویژه در سلطهٔ امپریالیسم رسانه ای غرب امـری اجتنـاب ناپـذیر بـوده اسـت. بـدین ترتیـب یکـی از مهم‌تـرین عرصـه هـای مبارزاتی که در قبال انقلاب اسلامی شکل یافته است، مبـارزه و حمـلات و چـالش هـا در عرصـهٔ فرهنـگ و امنیـت فرهنگـی اسـت. از همین روی؛ پدیدهٔ انقلاب اسلامی و بلکه همهٔ جوامع اسلامی در حوزهٔ فرهنگ و امنیت فرهنگـی، نیازمنـد ارایـهٔ الگـویی راهبـردی در جهت ارتقای فرهنگ و تأمین امنیت فرهنگی هستند.

اسلام و آموزه های آن، براساس تعالیم وحیانی قرآن کریم، روایات و سیرهٔ رسول اکرم (ص) و اهل بیت (ع)؛ سـازوکار و برنامـه ای است، درجهت تکامل انسان و جامعهٔ انسانی که از ظرفیت ساختاری بالایی برای رشد و اعتلای همهٔ دوران های بشری برخـوردار بـوده است. منبع عظیم وحی و روایات درحوزهٔ فرهنگ و امنیت فرهنگی سرشار از گفته های پیدا وناپیـدا و سـیرهٔ رسـول اکـرم (ص) در ایـن زمینه الگویی موفق و تمام عیار در جهت استخراج و استفاده است. با بعثت رسول الله (ص) و شروع دعـوت آشـکار اسـلامی، چـالش های متنوع و تهدیدات متراکمی علیه اسلام آغاز گردید. مشرکان مکه، که پیامبر اسلام (ص) در میـان آن هـا بـه رسـالت گزیـده شـده بود، هنگامی که رسالت نبوی را در تناقض با فرهنگ جاهلی خویش دیدند؛ اقدامات گسترده ای علیه اسلام و فرهنگ اسلامی تـدارک دیدند. هنگامی که رسول گرامی اسلام(ص) با هجرت خویش به مدینه فصل نـوینی را در تحـول فرهنگـی اسـلام گشـودند؛ عـلاوه بـر مشرکین مکه، یهودیان و منافقین نیز به صورت گسترده تلاش کردند تا فرهنگ اسلامی را تحت الشـعاع حمـلات فرهنگـی قـرار داده؛ امنیت فرهنگی را از جامعه اسلامی سلب نمایند. در میان این همه، اما شیوه های گفتاری رسول خـدا(ص) در واکـنش بـه گونـه هـای مختلف تهدیدات وحملات فرهنگی چه می توانست باشد؟ سؤالی که پژوهش پیش روی تلاش دارد تا با بهره گیـری ازرویکـرد قرآنـی و داده های تاریخی به تحلیل و تبیین آن بپردازد. بنابراین پژوهش فراروی از نوع تحقیقات بنیادی و با روش کیفی است، کـه بـه صـورت توصیفی- تحلیلی، با توجـه بـه مصـادیق قرآنـی مسـأله، بـه تحلیـل گـزاره هـای تـاریخی در ارتبـاط بـا پـارادایم امنیـت فرهنگـی پیـامبر اسلام(ص) پرداخته است. بی تردید برحسب شناخت و الگوگیری، از این نظر که پاسخ های متناسب با موقعیت و وضعیت های مشـابه را تداعی می نمایند؛ برای ساختار فرهنگ و امنیت فرهنگی انقلاب اسلامی ایران و تمدن نوین اسلامی ضروری می نماید.

۲. پیشینهٔ تحقیق

پژوهش های مختلف، مسألهٔ امنیت فرهنگی را با رویکردهای خاص خود، مورد بحث و بررسی قرار داده اند. برخی از آن ها امنیـت فرهنگی را درعرصهٔ دین اسلام و آموزه های آن کنکاش نموده اند. دراین زمینه می توان به موارد متعددی اشاره نمـود. ازجملـه: کتـاب جایگاه امنیـت فرهنگـی در روابـط اجتمـاعی از دیـدگاه قـرآن کـریم نوشـتهٔ علی‌اصـغر اکبریـان(۱۴۰۲) بـه تنظـیم روابـط اجتمـاعی در چهـارچوب امنیـت فرهنگـی از منظـر قـرآن کـریم پرداختـه اسـت.پایان نامـه«امنیـت فرهنگـی در قـرآن و سـنت» نوشتهٔعلیرضـا امیری؛(دانشگاه رازی؛۱۳۹۷) ضمن تبیین ابعاد امنیت به برخی ازعناصرامنیت فرهنگی و برخی وجوه تهاجم فرهنگی براساس آیـات و روایـات پرداختـه اسـت. مقالـهٔ «نظریـه پـردازی؛ الگـوی راهبـردی دیـن در تولیـد امنیـت فرهنگـی» بـه قلـم جمـال شـفیعی و محمـد

مولایی،فصلنامه علمی امنیت ملی، (۱۳۹۹) به دنبال توضیح اهمیت جایگاه نزول تدریجی قرآن در مدیریت تحول فرهنگی جامعه و تبیین رابطهٔ آن با امنیت فرهنگی در انقلاب اسلامی ایران می باشد. از سوی دیگر پیرامون شیوه های گفتاری پیامبر(ص)؛ کتاب تقابل گفتمانی شیوه‌های گفتاری پیامبر (ص) و سران قریش در مکه اثر هدیه تقوی(۱۳۹۷) به گزارشی دربارهٔ مذاکرات و مناظرات پیامبر(ص) با مشرکان قریش پیرامون خدا و نفی خداوندگاران متعدد در دوره مکی و تلاش مشرکان برای طرد وحاشیه رانی گفتمان توحیدی بر اساس شگردهای مختلف پرداخته است. درمقالهٔ «سیره پیامبر اسلام(ص) و چگونگی دعوت به حق»، نشریه پاسدار اسلام(۱۳۸۵) عبدالله جوادی آملی به تبیین حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن در پیشبرد دعوت پیامبر اسلام(ص) پرداخته است. آن چه پژوهش فراروی را متمایز می سازد، این که به صورت تخصصی به شیوه های گفتاری پیامبر(ص) در مسألهٔامنیت فرهنگی بر مبنای قرآن پرداخته است که محتوای قرآنی و سیرهٔ نبوی این اثر در رابطه با پارادایم امنیت فرهنگی، آن را در نوع خود بدیع و صاحب سبکی جدید نسبت به نگاشته های پیشین می نماید. از یک سوی امنیت فرهنگی را ازمنظر شیوهٔ حصول آن(شیوه های گفتاری) کاویده است و از سوی دیگربراساس تحقق عینی گزاره های قرآنی(تحقق خارجی آن ها در سیرهٔ نبوی) به این مسأله پرداخته است و برآیند آن کاربست روش های گفتاری قرآنی درتأمین امنیت فرهنگی بر پایهٔ الگوگیری از رسول خدا(ص) می باشد.

۳. چهارچوب مفهومی:

۳/۱. فرهنگ[1]

واژهٔ فرهنگ در لغت به معنای دانش، حرفه، علم، فنون، هنر، آموختن، به‌کاربستن ادب، بزرگی، سنجیدگی، کتاب لغت، آموزش و پرورش، تربیت، آیین و رسوم و عقل به کار رفته است.(دهخدا،۱۳۸٤: ۲۲۷/۳۹؛ معین،۱۳٤۲: ۲۵۳۸/۲) تنوع و گستردگی معنایی و موضوعی این واژه سبب شده تا تعاریف بسیاری از آن ارائه شود.(پهلوان،۱۳۷۸: ۱۷) تایلور گستره ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، اخلاقیات، عادات و هر آن چه که فرد به عنوان عضوی از جامعه خویش می آموزد؛ را فرهنک دانسته اشت. (Tylor,1871:1) از نظر گیدنز فرهنگ مجموعهٔ ارزش ها و هنجار هایی است که افراد یک گروه معین بدان پایبند بوده و بر اساس آن کالای مادی را تولید می کنند.(گیدنز،۱۳۸۳: ۳٦) برخی گفته اند که فرهنگ مجموعهٔ به‌هم‌پیوسته‌ای از اندیشه‌ها و احساسات و اعمال کم‌وبیش صریحی است که به‌وسیلهٔ اکثریت افراد یك گروه پذیرفته شده و منتشر می‌شود.(روح الأمینی، ۱۳٤۰: ۱۳۵ و ۱۳٦؛ پهلوان، ۱۳۷۸: ۱۸)در هر صورت نظریه ها و تعاریف متعددی از فرهنگ ارائه شده است. برخی از این تعاریف مبتنی بر آداب و رسوم و برخی دیگر بر اساس علوم و فنون و خلاقیت های ذهنی بشر و برخی بر اندیشه و عقاید بشری و سبک رفتاری؛ فرهنگ را تعریف نموده اند. به هرصورت با همهٔ تفاوت هایی که در تعاریف هست، می توان جامعیت و همسویی آن ها را در معنای کلان به صورت اندیشه و سبک زندگی انسان لحاظ نمود، که جامع کنش های قاعده مند درونی و بیرونی انسان است.

۳/۲. امنیت[2]

واژهٔ «امنیت» از ثلاثی مجرد «أمن» است. امن به معنی آرامش خاطر، آرامش نفس و از بین رفتن بیم و هراس است. واژه های أمن، اَمَانَه و أمَان هر سه مصدر هستند. واژه امان گاهی اسم است و برای حالتی که بر انسان در امنیت حاصل می شود، بکار می رود.گاهی به چیزی که باعث امنیت می شود نیز امان گویند.(راغب اصفهانی، ۱٤۱۲ق: ۹۰) امن به معنای بی خوفی، در امان بودن، آرامش قلب داشتن، بی هراس شدن ، راحت و آسوده بودن است.(معین، ۱۳٤۲: ۳٥٤/۱؛ عمید ، ۱۳٦۲: ۱۵۲؛ دهخدا، ۱۳۸٤: ۸/ ۲۰۹)

برای امنیت، تعاریف زیادی ارائه شده است. آرنولد ولفرز در تعریف امنیت گفته است که: امنیت در معنای عینی، یعنی فقدان تهدید نسبت به ارزش های کسب شده و در معنای ذهنی، یعنی فقدان هراس از این که ارزش های مزبور مورد حمله قرار بگیرد.(باری بوزان، ۱۳۷۸: ۳۳) والتر لمپن نیزدر تعریف امنیت گفته است که: امنیت برای یک ملت زمانی حاصل می شود که در صورت توسل به جنگ، مجبور به رها نمودن ارزش های محوری نبوده و چنان چه در معرض چالشی قرارگرفت بتواند با پیروزی در جنگ ها آن را حفظ

1.Culture

2. security

کند.(تاجیک، ۱۳۸۱: ٤٥) افتخاری در باره تعریف امنیت گفته است که : امنیت دارای دو معنای ایجابی یعنی وجود احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولتمردان و شهروندان و سلبی یعنی نبود ترس، اجبار و تهدید می باشد.(افتخاری، ۱۳۸۱: ۲۷)

۳٫۳. امنیت فرهنگی[1]

پارادایم های سنتی در بحث امنیت مثل رئالیست و ایدآلیست، امنیت را در امنیت دولتی منحصر کرده و بر این اساس رویکردی نسبت به امنیت فرهنگی ندارند. مفهوم امنیت فرهنگی به تدریج و درگذر زمان در پارادایم امنیت طرح و دچار تحول معنایی گردید. در مکتب امنیتی کپنهاك که مبتنی بر نظرات باری بوزان، ال ویور، دو ویلد و برخی دیگر است ، با توسعه ی تعریف امنیت و خارج کردن آن از تك بعدی (نظامی) به پنج بخش نظامی، سیاسی، اقتصادی اجتماعی و زیست محیطی؛ امنیت توسعه داده شده، (عبداله خانی، ۱۳۸۳: ١٤٤-١٤٧) به امنیت فرهنگی پرداخته شده است.

بر اساس نظریه ی «بوزان»[2] و پیروان او، امنیت فرهنگی تلاش برای حفظ فرهنگ جامعه در برابر تهدیدهایی است که تلاش می کنند تا هویت فرهنگی و قومیتی را مخدوش نمایند. از این روی مبنای حصول امنیت فرهنگی در این دیدگاه؛ اطمینان یافتن از رفع و دفع هرگونه تهدید و خطری است که می تواند عرصهٔ فرهنگ و امنیت فرهنگی را مورد هجوم قرار دهد.«فرست»[3] معتقد است که برخلاف رویهٔ معمول در حوزه ی مطالعات امنیتی که تنها با رویکرد سلبی نگریسته می شوند ؛ امنیت فرهنگی بر دو بُعد ایجابی و سلبی استوار است. بدین معنا که تنها نبودن تهدید تعریف جامعی برای آن نیست. بلکه باید افزون برآن، با تکیه بر مفهوم ایجابی، شرایط رشد و توسعه و ارتقای آن نیز حاصل گردد.(Forrest, 2004:3) بنابر این می توان گفت که امنیت فرهنگی، وضعیتی مطمئن، آرامش بخش و عاری از هرگونه تهدید و تعرض در انسان، نسبت به دین، افکار، اخلاق، آداب و رسوم ، باورها، ارزش ها، میراث فرهنگی، آثار ادبی و... است که موجبات رشد و اعتلای آن فراهم آید.

٤. یافته های پژوهش

١/٤. شیوه های گفتاری

کاربست شیوه های مؤثر و مناسب گفتاری یکی از مهم ترین استراتژی های رسول گرامی اسلام (ص) در حفظ و پاسداشت فرهنگ اسلام محسوب می شود. شیوه هایی که قرآن کریم نیز در پاره ای از موارد صریحا به آن ها پرداخته است. این روش ها و شیوه ها که هریک متناسب با موقعیت و وضعیت رویداد، تنظیم شده اند؛ نقطهٔ عطفی در نوع و شیوه های گفتمان فرهنگی برای پیشبرد اهداف محسوب می گردند. هنگامی که زندگانی رسول گرامی اسلام(ص) را از این حیث مورد کند وکاو و تحلیل دقیق قرار دهیم، به نوع گفتمان،ضرورت و تناسب آن برای تهدیدها وچالش های فرهنگی فراروی پیامبر اسلام (ص) پی خواهیم برد. یعنی پیامبر(ص) براساس فهم متفاوت افراد و انگیزه ها و شیوه های مختلفی که در تداعی چالش ها و تهدیدهای فرهنگی نمایان می گردید؛ به شیوه های متناسب و متفاوت گفتاری دست می زدند.

١/١/٤. جدال احسن

بهره گیری از«جدال احسن»، از شیوه های مؤثری است که خداوند آن را در مقابل برخی از گروه ها و افراد مورد تأیید و دستور قرار داده و فرموده است: «وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ؛ با آنان به [شیوه‌ای] که نیکوتر است مجادله نمای.»(نحل: ١٢٥)مجادلاتی که بر پایهٔ علمی(حج: ۳و۸) و اخلاقی(انعام: ۱۰۸) در موضع(غافر: ٥؛ نساء: ۱۰۷) و موضوع متناسب(غافر: ٤) بکار گرفته شوند.(قرآن کریم، به پرهیز از مجادلهٔ غیراحسن در برابر کسانی که از روی دشمنی مجادله نمی کنند دستور داده و می فرماید: «وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ؛ و با اهل کتاب، جز به [شیوه‌ای] که بهتر است، مجادله مکنید.» این آیات به بیان شیوهٔ دعوت و تبلیغ اسلام و کیفیت دفاع در برابرحملات فرهنگی پرداخته و از مسلمانان می خواهد تا با خصم و اهل کتابی که نه از روی عناد و ستم

1. Cultural security
2. Barry Gordon Buzan
3. S. Forrest

کاری و طغیانگری، بلکه از روی حقیقت طلبی به جدال می خیزند ؛ به صورت جدال احسن برخورد نمایند. مجادله ای نیکو که با گفتار نرم و مدار و شنیدن حرف های طرف مقابل همراه باشد. و حقیقت را بدون ستیزه جویی و سرزنش و یکدندگی آشکار نماید. طرفین هدفشان رسیدن به واقع و برآشکارشدن واقعیت وفاق داشته باشند، بی آن که بخواهند، خشک اندیشی و پافشاری بی خردانه ورزند. در این صورت باید بر اساس اشتراکات موجود و طرح آن ها به مجادله و بحث با اهل کتاب نشینند تا با احساس نزدیکی به شما و تکیه بر مشترکات دینی بتوانند در مسیر ایمان به خداوند که اصل مشترکی بین تمام ادیان توحیدی است، ایمان آورده و تسلیم دستورات پروردگار شوند.(طباطبایی،۱۳۷٤: ۲۰۵/۱٦)

امام صادق(ع) با تفاوت نهادن میان جدال احسن و جدال غیر احسن، نهی پیامبر(ص) وائمه در مورد جدال را به جدال غیراحسن دانسته و با تبیین جدال احسن، بکارگیری آن از سوی پیامبر اسلام(ص) را در مواجه با حملات فکری وفرهنگی دشمنان، واجبی دانسته که مخالفت با آن، مخالفت امر الهی بوده و جایز نیست و پاسخ های مستدل پیامبر(ص) در برابر منکرین معاد را بهره گیری از جدال احسن دانسته اند. سپس از باب مثال فرمودند: روزی دسته ای از پیشوایان چند دین مختلف (یهود، نصاری، دهریه، ثنویه و مشرکین) به ترتیب هر کدام پرسش اعتقادی ویژه ی خود را نزد پیامبر(ص) مطرح کردند. حضرت نیز از باب مجادلهٔ احسن تمام آن ها را کاملاً مجاب فرمود.(حسن بن علی،۱٤۰۹ق: ۵۲۷-۵٤۲)همچنین پیامبر اسلام(ص) در نامهٔ خود به قبیله ی حارث بن کلب که از اهل کتاب و نصاری بودند، آنان را به مجادلهٔ احسن فرا می خوانند.(احمدی میانجی،۱٤۱۹ق/۱۹۹۸: ۱۷۸/۳) بدین ترتیب با بررسی احوال پیامبر اسلام(ص) به خوبی استفاده می شود، آن حضرت در راستای محقق شدن اهداف تربیتی و تبلیغی خویش و درجهت پاسخ گویی به مجادلات و مناظراتی که علیه اسلام و فرهنگ اسلامی صورت می گرفت، از اصول روانشناختی و اخلاق اجتماعی و انسانی ترین روش های رسوخ در اعماق دل ها، در قالب جدال احسن بهره می بردند. شیوهٔ مواجهٔ آن حضرت به گونه ای بود که افراد را سریع به سوی اهداف خویش جذب می نمودند. گویی برخی تمایل دارند تا شیوه های رفتاری آن حضرت را معجزه تلقی نمایند، در حالی که این گونه نیست؛ اگر ما نیز سیره ی رفتاری آن حضرت و مجادلهٔ احسن را در مواجه ی با دیگران به کارگیریم؛ بی تردید می توانیم بر آن ها تأثیر گذاشته و به این طریق مسیر امنیت فرهنگی را هموار سازیم.

۲/۱/٤. قول سدید

شیوه ی دیگری که در گفتمان نبوی در مواجه با تهدیدات و چالش های فرهنگی قابل توجه است، بهره مندی از شیوه ی«قول سدید» می باشد. قول سدید به معنای قول صواب و گفتار مستحکم است که دارای شک و شبه ای نباشد.(ابن منظور،۱٤۱٤ق: ۲۱۰/۳؛ حسینی زبیدی،۱٤۱٤ق: ۹/۵ ؛ مصطفوی، ۱۳٦۸: ۸۱/۵) قرآن کریم در همین زمینه می فرماید: «یا أَیهَا الّذِینَ آمَنُوا اتّقُوا اللّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِیدًا یصْلِحْ لَکُمْ أَعْمَالَکُمْ وَیغْفِرْ لَکُمْ ذُنُوبَکُمْ؛ ای اهل ایمان! از خدا پروا کنید و سخن درست و استوار گویید. تا خدا کارهای شما را اصلاح کند و گناهانتان را بیامرزد.»(احزاب: ۷۱-۷۰) چنان که آیه تأکید دارد، قول سدید راه اصلاح اعمال(فرهنگ و امنیت فرهنگی)برشمرده شده است. امام صادق (ع) با تمسک به همین آیه، عباد بن کثیر بصری که صوفی مسلک بود؛ را مورد عتاب قرار داده و تنها دوری از نعمت‌ها و لذت‌های دنیوی را برای پذیرش اعمال کافی ندانسته، مگر آن که گفتار عادلانه و قول سدید نیز ضمیمه ی رفتار شخص باشد.(کلینی،۱٤۰۷ق: ۱۰۷/۸)

درستی گفتار و استواری سخنانی که از زبان مبارک رسول خدا (ص) جاری می گشت، بر نهان و ضمیر هر انسان حقیقت طلبی می نشست و فرهنگ و امنیت فرهنگی برحق و راسخی را پایه ریزی می کرد. این که رسول خدا(ص) همیشه و در همهٔ خطبه‌ها، از میان تمام آیات قرآن، آیهٔ «قول سدید» را قرائت می‌فرمودند(صالحی الشامی،۱٤۱٤ق/۱۹۹۳: ۲۱۷/۸)؛ وزن و اهمیت بالای این مفهوم در ساخت و پردازش فرهنگ و امنیت فرهنگی دوره ی نبوی را به ما نشان می‌دهد. همان گونه که توصیهٔ پیامبر(ص) به شخصی که او را به تبلیغ دین مأمور کردند، به این که بعد از رفق و مهربانی، قول سدید بگوید: «فَقَالَ عَلَیکَ بِالرِّفْقِ وَ الْقَوْلِ السَّدِید.»(کراجکی، ۱٤۱۰ق: ۲۱۰/۱) ضرورت چنین گفتمانی را برای فرهنگ و امنیت فرهنگی تداعی می نماید.

از معیارهای قول سدید، دعوت به حکمت و برهان های قاطعی است که سخن را محکم و استوار نمایان می سازد. خداوند در قرآن کریم بر اساس همین معیار به رسولش فرمان می دهد تا آن ها را با دعوت برهانی و منطقی به راه خدا رهنمون

گردد.(نحل: ۱۲۵) پاسخ های قاطع، مستدل و سدید رسول گرامی اسلام(ص) در برابر توطئه ها و دسیسه های فکری و عقیدتی مشرکین قریش و اهل کتاب که پرتوهای آن در قرآن کریم نور افشانی می کنند؛ خود گویای روشنی بر سیره نبوی در بهره گیری از گفتمان قول سدید می باشد. امام علی(ع) در این باره می فرمایند: «فبالغ صلی اللّه علیه و آله فی النصیحة، ومضی علی الطریقة و دعا الی الحکمة و الموعظة الحسنة؛ پس پیامبر(ص) در نصیحت و خیرخواهی نهایت تلاش را کرد، و آنان را به راه راست راهنمایی، و از راه حکمت و موعظهٔ نیکو، مردم را به خدا دعوت فرمود.»(شریف رضی ،۱۳۷۹: ۱۸۰)رسول گرامی اسلام(ص)، استدلال های فراوانی را در مورد یکتاپرستی، لزوم وحی و ارسال انبیاء، قیامت و سایر باورها واندیشه های اسلامی بیان نمودند، تا انسان ها را براساس عقل و اگاهی به آن ها آشنا نمایند و آنان را از نادانی و گمراهی و هرگونه شک وریبی دور سازند.آن حضرت در بیانی استوار و سدید، پرستش بت هایی را که نفع وضرری نداشته و قدرت آفرینش و روزی رسانی و میراندن و زنده گردانیدن ندارند را مطرود دانسته و به خدای یگانه ی آفریننده ی توانا دعوت می نمود.(یعقوبی، بی تا: ۲۴/۲) پیامبری و نزول وحی را ضرورتی می دانست در جهت به کمال رسانیدن عقل بشری و تنظیم امور بشری، زیرا که عقل نبی و رسول از دیگران افزون است.(کلینی،۱۴۰۷ق: ۱۳/۱) در پاسخ به ابی بن خلف که استخوان پوسیده ای را پودر کرده و منکرزنده شدن آن بود؛ فرمودند: خداوند نه تنها این استخوان،که خود تو را نیز پس از این که این گونه شدی، دوباره زنده و بلکه پس از زنده گردانیدن به آتش می افکند.(ابن هشام،[بی تا]: ۱-۳۶۱-۳۶۲) البته این کار بسادگی نبود و جامعهٔ متعصب و جهل زدهٔ عرب به راحتی سرتسلیم فرود نمی آورد؛ اما سرانجام قول سدید رسول الله و گفتار متین و استوار آن حضرت، بر اندیشه های جاهلی و تعصب آن ها فایق آمد وتوانست شبهات را برطرف ساخته و فرهنگ توحیدی را بگستراند. بدین ترتیب گفتمان «قول سدید» باید به یک ضرورت فرهنگی تبدیل شود. زیرا یکی از مفاهیم دینی که وزن بسیار بالایی دارد و می تواند در امنیت فرهنگی و به ویژه جهاد تبیین، کارآیی اساسی ایفا نماید، گفتمان فرهنگی «قول سدید» است.

۳/۱/٤. مقابله به مثل

رویکرد دیگری که در گفتمان امنیت فرهنگی رسول الله (ص) به چشم می خورد، بهره گیری از شیوهٔ مقابله به مثل است. این روش که از دیرباز در جامعه ی بشری وجود داشته است، به خاطر طبیعتی است که بشر در دفاع از حقوق از دست رفتهٔ خود و یا جبران و قدردانی از زحمات دیگری درحق خود احساس می کند. بهره گیری رسول خدا(ص) از چنین گفتمانی برای امنیت فرهنگی، از رویکرد فعال و در عین حال عدالت محور رسول گرامی اسلام(ص) درحفظ و صیانت فرهنگ اسلامی حکایت دارد. زیرا قاعدهٔ مقابله به مثل از قواعد تنصیصی است که ادله ی قرآنی و روایی فراوانی بر مشروعیت آن دلالت دارند. الفاظی مانند: «اعتداء به مثل»(بقره: ۱۹٤)، «معاقبه به مثل» (نحل: ۱۲٦)، «قصاص»(بقره: ۱۷۸ و۱۹٤)، «نَبذ سواء»(انفال: ۵۸)و «جزاء مثل»(شوری: ٤۰) از الفاظ قرآنی هستند که به صراحت به شیوه ی مقابله به مثل پرداخته اند. هرچند محققان بیش تر به جنبه های فقهی و حقوقی آن توجه کرده اند؛ اما می توان چنین رویکردی را در بحث امنیت فرهنگی نیز لحاظ نمود.

بی اثر نمودن عملیات روانی دشمن و تهاجم فکری و فرهنگی آن ها از طریق مقابله به مثل را می توان در نمونه های متعددی از سیره نبوی یافت. رویکردی که پیامبرگرامی اسلام(ص) از آن غافل نبود و هر سخن فرصت طلبانه ی دشمن را در این زمینه به شکل درخوری پاسخ می داد. در سال های دعوت مکی پیامبر(ص)، مشرکین قریش با انکار وحی و افسانه خواندن قرآن، به بیان داستان هایی از ملوک ایران و روم و رستم و اسفندیار پرداختند(ابن هشام، [بی تا]: ۳۰۰/۱و۳۵۸) ، تا نگاه ها را ازپیامبر(ص)برگرفته و به سمت خویش جلب نمایند. پیامبر اسلام (ص) از طریق تحدی و هماورد طلبی قرآن کریم(اسری: ۱۷؛ بقره: ۲۳ ؛ هود: ۱۳) به مقابلهٔ آنان برخاست و تلاش های مشرکین قریش را در این زمینه ناکام گذاشت. نمونه ی دیگر تقابل گفتاری پیامبر اسلام با جنگ روانی دشمن و خنثی کردن آن را در نبرد احد می توان یافت. درهنگامهٔ جنگ احد مشرکین قریش که می خواستند پیروزی خویش و شکست مسلمانان را از ناحیهٔ بت پرستی ترسیم نمایند و ایمان مسلمین را نشانهٔ زبونی و ضعف آن ها نشان دهند، با عملیات روانی به تحریک احساسات و عواطف و تحریف افکار مسلمانان دست زدند. آن ها مشهورترین بت خویش هبل را بر فراز دست گرفته و فریاد می زدند: «اعل هبل، اعل هبل ؛بلند مرتبه باد هبل ،بلند مرتبه باد هبل.» پیامبر اسلام (ص) برای خنثی سازی این جریان فرمودند تا مسلمانان شعار دهند: «الله اعلی و اجل، الله اعلی و اَجَل ؛ خدا برتر و بلند مرتبه است» باردیگر مشرکین فریاد برآوردند: «نحن لَنَا العُزّی

وَلا عُزّی لَکُم ؛ ما بت عزی داریم و شما ندارید» پیامبراسلام (ص) فرمودند تا مسلمانان بگویند: «اَللّهُ مَولانا وَلا مَولی لَکُم؛ خدا تکیه‌گاه ماست و شما چنین تکیه‌گاهی ندارید.» سرانجام سپاه کفر پیروزی خویش را درمقابل پیروزی مسلمانان در جنگ بدر قلمداد کردند که پیامبراسلام(ص) فرمودند: «این دو روز هرگز با هم مساوی نیستند، کشتگان ما در بهشت‌اند و کشتگان شما در دوزخ.»(بلاذری ، ۱٤۱۷ق/۱۹۹٦م : ۳۲۷/۱ ؛ طبری ،۱۳۸۷ق/۱۹٦۷م: ۵۲٦/۲) همین رویکرد گفتاری پیامبر(ص) در مقابله به مثل که بر پایهٔ «اعتداء به مثل»(بقره: ۱۹٤) و «معاقبه به مثل»(نحل: ۱۲٦) به خنثی سازی تهاجم تبلیغاتی دشمن و نمایان کردن ضعف و زبونی دشمن و قوت فکری واعتقادی مسلمانان انجامید، را می توان یکی از مبانی قرآنی دانست که می فرماید: «وَلاتَهِنُوا فِی ابْتِغاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَکُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ یأْلَمُونَ کَما تَأْلَمُونَ وَ تَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ ما لا یرْجُونَ وَ کانَ اللَّهُ عَلیماً حَکیماً؛و در تعقیب گروه [دشمنان] سستی نورزید. اگر شما درد می‌کشید، آنان [نیز] همان گونه که شما درد می‌کشید، درد می‌کشندوحال آن که شما چیزهایی از خدا امید دارید که آن ها امید ندارند، و خدا همواره دانای سنجیده‌کار است.»(نساء: ۱۰۴) چنان که شأن نزول آن را به همین جریان نسبت داده اند.(طبرسی،۱۴۱۲ق: ۱۶۰/۳) این شأن نزول به ما می‌آموزد که مسلمانان برای حراست فرهنگی خویش باید در برابر منطق دشمنان، منطق نیرومندتر، و در برابر سلاح آن ها سلاح برتر وحتی در برابر شعارهای آن ها شعارهای کوبنده‌تر فراهم سازند.

یهودیان مدینه نیز که تمام توان خود را در زمین گیر نمودن اسلام و فرهنگ آن به کار گرفته بودند، تلاش کردند تا با شعرهای آتشین خود، فضایی نامناسب و چالش های جدیدی را در عرصه اجتماعی و فرهنگی مسلمانان پدید آورند. کعب بن اشرف یهودی پس از نبرد بدر، با سفر به مکه و مرثیه سرایی و شعرهای خویش دربارهٔ کشته شدگان جنگ بدر و تحریک سران قریش به جنگ با مسلمانان، چنان محیط مکه را متأثر نمود که حال و هوای شکست خورده و یأس اهالی مکه را دستخوش تغییر و جنگی جدید علیه مسلمانان نمود. به طوری که پیامبر اسلام (ص)«حسان بن ثابت» شاعر را به مقابلهٔ با او می فرستد تا با اشعار خود شعرهای او را خنثی کند، و او نیز به خوبی این مقابله را صورت داد. حسان با ورود به تیره ها و قبائل مدینه که کعب به میان آن ها می آمد و با خواندن اشعار باعث تنگ شدن عرصه بر کعب می شد، به گونه ای که کعب مکه را به سمت مدینه ترک کرد.(واقدی،۱٤۰۹ق/۱۹۸۹: ۱۸۵/۱-۱۸۷)می توان از همین منظر، رَجَزخوانی درجنگ رویاروی را نیزمقابله به مثل درتضعیف فکری و روحی طرف مقابل و جبههٔ مقابل دانست. برهمین اساس گزارش های تاریخی از رجز خوانی حضرت علی (ع) در برابر رجزخوانی مرحب یهودی در غزوهٔ خیبر سخن گفته اند.(طبری ،۱۳۸۷ق/۱۹٦۷: ۱۲/۳) درحقیقت رجزخوانی و شعر و مرثیه در طراز رسانه های فرهنگی، در تلاش بوده اند تا نظام فکری و فرهنگی جامعه اسلامی را درهم ریزند و پیامبر اسلام(ص) با رسانه های همگون به مقابله پرداخته اند. بدین ترتیب در نظام فرهنگی اسلام وجامعه ی امروز نباید از نقش رسانه و تقابل به مثل و بلکه ابزارهای بالاتر در تقابل با جنگ فرهنگی و تهدیدهای فرهنگی غافل گردید. بلکه روشن نمایی حقایق اسلامی در پرتو مقابله به مثل، فرصت بیدارسازی وجدان های خفته و روشنی ضمایر و فطرت گم گشته بشری را در انبوه تلاطم هجوم اندیشه ها فراهم می آورد. همین امر صاحبان علم واندیشه و فرهنگ و هنر و رسانه را در تقابل با هجوم بیگانگان به مسؤلیتی خطیر وا می دارد.

٤/۱/٤. تذکر منتقدانه

شیوهٔ دیگری را که می توان در گفتارهای نبوی در تأمین امنیت فرهنگی جست، بهره گیری از «تذکرمنتقدانه» است. پرسش همراه با تذکر انتقاد گونه باعث می‌شود طرف مقابل از عذر آوردن عاجز گردد و به تفکر واداشته شود، شاید تغییر مسیری در رفتار خویش انجام دهد و متنبه گردد. یکی از روش‌های پیامبر (ص) در مواجهه با مشرکین، اهل کتاب و منافقین برای حراست از فرهنگ اسلام این گونه می باشد. این شیوه غالبا در قالب استفهام توبیخی(پرسش به قصد توبیخ مخاطب به سبب فعل مورد سؤال)، استفهام تقریری(پرسش به قصد گرفتن اقرار و اعتراف از مخاطب)، استفهام انکاری(مقصود سؤال کننده، نفی چیزی است که پس از ادات استفهام قرار می‌گیرد) و یا استفهام تعجبی(سؤال کننده از چیزی شگفت زده شده است یا با سؤال، دیگری را به تعجب وا می‌دارد) در قرآن کریم بارها به رویارویی دشمنان رفته است و اندیشه و باور و کردار آن ها را به چالش کشیده و به آن ها پندار داده است تا دست از اندیشه و کردار باطل خویش بردارند. در این رویکرد دو هدف اساسی را می توان دنبال کرد: یکی این که طرف مقابل را در اندیشه و گفتار و کرداری که باطل و غلط است به اعتراف واداشته تا بلکه از این راه و رسم غلط خویش دست بردارد. و دیگر این که به سایرین

نیز اثبات نماید که چنین عقیده و اندیشه و کرداری نه تنها غلط و نادرست بوده که صاحبان آن نیز بدان آگاه و معترف هستند و باید از آن دوری گزید. آیات فراوانی از قرآن کریم در همین زمینه قابل تبیین هستند.(بقره: ۱۸،٤٤؛ یونس: ۳۱؛ رعد: ۱٦؛ حدید: ۱٦ عنکبوت: ۲۹؛ واقعه۵۸-۷۲)

پیامبر اسلام(ص)انصار را که به وسیله ی توطئه ی شأس بن قیس یهودی نزدیک بود به آتش جنگی اختلاف انگیز مبتلا شوند؛ با استفهام توبیخی مورد عتاب قرار داده که «آیا براساس جاهلیت رفتار می نمایید و حال آن که من در میان شما هستم وخداوند شما را به وسیله ی اسلام هدایت و گرامی داشته وشما را از عادات جاهلی بازداشته است؟»(ابن هشام،[بی تا]: ۵۵۵/۱-۵۵۷) و بدین ترتیب آن ها را با استفهام توبیخی متوجه خطای خویش نموده و فتنه ی اختلاف افکنی که فرهنگ اسلام را به مخاطره می انداخت را دفع نمودند. حضرت رسول(ص) هنگامی که خواست دعوت خویش آشکار نمایند،بر بلندای کوه صفا ایستادند و مردمی را که جمع شده بودند با استفهام تقریری مورد خطاب قرار دادند که اگربگویم دشمن در پشت این کوه آهنگ شما را کرده است آیا مرا تصدیق می نمایید؟ پس قوم او به صدق و راستگویی اش اعتراف کرده که ما هرگز دروغی از تو نشنیده ایم. رسول خدا با این استفهام تقریری و گرفتن اعتراف؛ آنان را انذار داده و از عذاب شدید بیم دادند و به دعوت خویش و روی آوری به فرهنگ اسلام فراخواندند.(ابن سعد، ۱۴۱۰ق/۱۹۹۰ : ۱۵۶/۱-۱۵۷) پیامبر(ص) درپاسخ فردی یهودی که از ایشان در مورد کیفیت و چگونگی خداوند پرسیدند، با استفهام انکاری پاسخ دادند که آیا می توان در مورد کیفیت و چگونگی خداوند سخن گفت؟ درحالی که خود کیفیت و چگونگی مخلوق و آفریده اوست و هرگز نمی توان خدا را به آفریده اش توصیف نمود.(صفار،۱۴۰۴ق: ۵۰۱/۱) پیغمبر خدا(ص) همچنین با استفهام تعجبی، کفار قریش و یهود را مورد خطاب قرار می دادند که: «چگونه کفر می‌ورزید به خدایی که راه‌های هدایت را به شما نشان داد و برحذرتان داشت از این که از راه‌های هلاکت پیروی کنید و مردگانی بودید در صلب پدرانتان و رحم مادرانتان،پس زنده‌تان کرد، سپس می‌میراندتان،در این دنیا و شما را در قبر می‌گذارند، سپس زنده‌تان می‌کند از قبرها، و در آن به مومنین به خاطر قبول پیامبری محمد(ص) و ولایت علی (ع) نعمت می‌دهند و کافران را به خاطر انکار این دو عذاب می‌کنند.؟!»(حسن العسکری،۱۴۰۹ق: ۲۱۰) و بدین ترتیب با استفهام تعجبی، خطا و سرپیچی آن ها از هدایت خداوند را به آن ها گوشزد نموده تا بدین طریق، نیل به هدایت و آگاهی بخشی را مایه ی دستیابی به گسترش فرهنگ و امنیت فرهنگی قرار دهند.

۵/۱/٤. تقبیح امور ناپسند، نفرین ولعن، شماتت، تهدید، ارعاب و افشاگری علیه دشمنان

بهره گیری از شیوه های گفتاری نظیر: تقبیح امور ناپسند، نفرین ولعن، شماتت، تهدید، ارعاب و افشاگری علیه دشمنان و مواضع ضد فرهنگی؛ از دیگر واکنش های پیامبر اسلام(ص) در راستای تأمین امنیت فرهنگی به شمار می روند. هرکدام از این شیوه ها با اتخاذ مواضع مناسب و رویکرد اثر بخشی در رفع و دفع تهدیدات وحملات فرهنگی به کار گرفته شده اند. قرآن کریم و سیرهٔ نبوی به مصادیق متعددی از هریک از این رویکردها با مشار الیه خاصی، به منظور هدایت گری و اجتناب از آن ها پرداخته اند. واژگانی نظیر: «لعن»، «قتل»، «تبت»، «تعسا»، «ویل»، «بعدا»، «اطمس»، «اشدد» و مانند آن هریک در آیات قرآن کریم و بعضا گفتار نبوی به منظور پرده برداری ازجریانات ضد دین و ضد فرهنگی با چنین رویکردی به کار گرفته شده اند.

قرآن کریم در موارد فراوانی به تقبیح و ناپسند شماری اعمال و گفتارهای ناپسندی پرداخته است که با رخنه و حضور در فرهنگ و آیین پاک و آسمانی اسلام، به اخلال و تخریب اسلام و امور مسلمانان می انجامند. به عنوان نمونه: تمسخر، عیب جویی، القاب زشت، سخن چینی، غیبت، فحش و ناسزاگویی و... را تقبیح و ناپسند شمرده است.(حجرات: ۱۱-۱۲؛ انعام: ۱۰۸؛ همزه: ۱؛ قلم: ۱۱؛ نور: ۲۳) همچنین قرآن کریم، عمل کسانی را که به کتمان حقایق و یا تحریف آن ها می پردازند و موجب گمراهی خویش و یا دیگران می گردند تقبیح نموده و عاملان آن را لعن و نفرین نموده است.(بقره: ۱۵۹و۷۹) چنان که تحریف در دین یهود و تغییر صفات رسول خدا (ص) در تورات از سوی احبار و دانشمندان یهود را که در صدد برآمدند تا عوام یهود را نسبت به محمد(ص) دچار شك و شبهه نمایند، به شدت تقبیح نموده و عاملانش را با کلمه ی «ویل» مورد تهدید ولعن قرار داده است(حسن بن علی،۱۴۰۹ق: ۳۰۲؛ طبرسی،۱٤۱۲ق: ۲۰۸/۱) و می فرماید: «وَيلٌ لِّلَّذِينَ يكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيدِيهِمْ ثُمَّ يقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللّهِ لِيشْتَرُواْ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيدِيهِمْ وَوَيلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يكْسِبُونَ ؛ پس وای بر آن کسانی که از پیش خود کتاب را نوشته و به خدای متعال نسبت دهند تا به بهای اندک بفروشند، پس وای بر

آنها از آن نوشته‌ها و آنچه از آن به دست آرند.»(بقره: ۷۹) در هیچ جای قرآن در یک آیه سه «ویل» نیامده، یعنی خیلی خطرناک است. این ویل یعنی کوه آتش و عذاب دردناک برای آن‌هاست. این یک هشدار مهم و گوشزدی سرسختانه است که حتی علماء و اندیشمندان و اهل قلم و هنر و رسانه و سلبریتی ها و ... را در بر می گیرد. زیرا می توانند با بیان و قلم و هنر و رسانه و سایر ابزارهای تبلیغی به این امر ناپسند، یعنی گمراه کردن دیگران و دور کردن آن ها از حقایق دینی و فرهنگی دست یازند.

در سیرهٔ پیامبر اسلام(ص) در موارد متعددی از طریق تقبیح امور ناپسند، نفرین ولعن، شماتت، تهدید، ارعاب و افشاگری علیه دشمنان به پاسداشت فرهنگ و آیین اسلامی و تأمین امنیت فرهنگی پرداخته شده است. امام رضا(ع) درباره ی پیامبر(ص)فرمودند: «یحَسِّنُ الْحَسَنَ وَ یقَوِّیهِ وَ یقَبِّحُ الْقَبِیحَ وَ یوهِنُه؛اگرخوبی را می دیدند، آن را تحسین می کردند و تقویت وتأکید برآن می کردند و اگر بد و ناپسندی را می دیدند، آن را تقبیح کرده و زشت می شمردند و کاری می کردند این قبیح از بین برود.»(ابن بابویه،۱۳۸۷ق: ۳۱۸/۱)در ماجرای افک که به همسر پیامبر(ص)تهمت زده شد،پیامبر(ص)ازطریق وحی، پرده ی تهمت را برانداختند و تهمت را برطرف نمودند(نور: ۲۶-۱۱)، شایعه سازی و تهمت و افتراء را ناپسند شمرده و کسانی را که با شایعه سازی در صدد ایجاد جو روانی و اختلال علیه پیامبر(ص) و آیین وی بوده مورد شماتت قرار دادند.(ابن هشام،[بی تا]: ۳۰۰/۲)پیامبر(ص)منافقین را که همواره سعی داشتند تا با ایجاد فتنه و دسیسه، امنیت اجتماعی و فرهنگی جامعه ی نبوی را به مخاطره اندازند، تهدیدبه افشای اسرار و رسوایی آن ها نمودند.(توبه: ٦٤)همچنین یهودیان بنی قینقاع که نظم اجتماعی و فرهنگی جامعه ی مدینه را مورد تعرض قرار داده بودند، از سوی پیامبر(ص) مورد تهدید قرار گرفتند که اگر اسلام نیاورید و دست از اعمال ننگینتان برندارید،پس باید منتظر آن چه بر سر قریش آمد باشید.(ابن هشام،[بی تا]: ۵۵۲/۱)همچنین پیامبر اسلام(ص) افراد و جریاناتی را که به اختلال در اندیشه ی اسلام و کتمان و تحریف حقایق فرهنگ اسلامی دست می یازیدند؛ را مورد لعن و نفرین قرار دادند.(بقره: ۱۵۹؛مسد: ۱؛ ابن هشام،[بی تا]: ۵۵۱/۱) افشاگری درمورد افرادی نظیر«ذوالخویصره» که بعدها از رهبران خوارج گردید.(مفید،۱٤۱۳ق: ۱٤۸/۱-۱٤۹) و دیگر افراد و شفاف سازی در مورد جریاناتی مانند مسجد ضرار(ابن هشام،[بی تا]: ۵۲۹/۲-۵۳۰؛ واقدی،۱٤۰۹ق/۱۹۸۹: ۱۰٤٤/۳-۱۰٤۵) و خانه سویلم یهودی(ابن هشام،[بی تا]: ۵۱۷/۲) نیز از بروز جریانات فکری و انحرافی حکایت می کنند که پیامبر(ص) از این طریق به روشنگری ومقابله با آن ها دست یازیده است. هنگامی که منافقان مدینه با ساخت مسجد ضرار به قصد توطئه علیه پیامبر(ص) ویارانش برآمدند، آیات وحی پرده از کارشان برداشت و آن را مسجدی زیان بخش دانسته که باهدف کفر و عناد و تفرقه بین مسلمین و کمینگاهی برای دشمنان دیرینه خدا و رسولش ساخته شده است.(توبه: ۱۰۷) پس پیامبر خدا (ص) با افشای این جریان دستور به تخریب این مسجد دادند.(ابن هشام،[بی تا]: ۵۲۹/۲-۵۳۰) همچنین یهودیان که از هیچ فرصتی برای ضربه زدن به اسلام و تخریب فرهنگ آن فرو گذار نبودند؛ گفتند: خدای محمد فقیر است و از ما قرض و وام طلب می‌کند،پس پیامبر(ص) این گستاخی و حمله فرهنگی آن ها را با شماتت و لعن آن ها بر اساس وحی الهی پاسخ گفته و آیه ی۶۴ سوره مائده در همین باره با لعن و شماتت یهودیان به خنثی سازی توطئه آن ها علیه امنیت فرهنگی و عقیدتی مسلمانان دست یازید.(مائده: ۶۴؛ طبرسی، ۱۴۱۲ق: ۳۳۹/۳-۳۴۰) آیات فراوان دیگری نیز به توبیخ و تقبیح اعمال مشرکین، منافقین و اهل کتاب پرداخته اند، که هریک بر اساس شأن نزول در همین مسأله قابل تبیین هستند.

روشن است که انتخاب هر يك از این رویکردها، ناظر به شرایط محیطی، میزان تأثیر گذاری، میزان دشمنی فرهنگی و عقیدتی و... دارد. از این رو نمی توان هیچ يك از روش های پیش گفته را به گونه مطلق و بدون توجه به فضای صدور، سیره دائمی پیامبر(ص) برشمرد. در جهان امروز نیز بهره گیری از چنین رویکردی را با واژگان «مرگ بر آمریکا»، «مرگ بر اسرائیل» و... به منظور روشنگری ماهیت جریان های ضد دینی، ضد فرهنگی و ضد انسانی و لزوم پرهیز و مبارزه با این جریانات شاهد هستیم. رویکردی قرآنی و نبوی که تحولات عمیق فرهنگی و امنیت فرهنگی را در شریان های انقلاب اسلامی و دیگر جریانات آزادی خواه در سایر نقاط جهان به همراه داشته است. مقام معظم رهبری در همین زمینه می فرمایند: «ارزش های انسانی در آمریکا لگدمال شده است؛ تبعیض، اختلاف، نژادپرستی، لگدمال کردن حقوق بشر. «مرگ بر آمریکا» که شما فریاد می زنید، اینکه [امام] گفتند «هرچه فریاد دارید بر سر آمریکا بکشید»، یعنی مرگ بر این چیزها.»(خامنه ای، ۱۳۹۵/۰۸/۱۲، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان)

ردیف	رویکرد قرآنی در شیوه های گفتاری	مضمون امنیت بخش فرهنگی در قرآن کریم	قرآن کریم (سوره:آیه)	مضمون امنیت بخش فرهنگی در سیره پیامبر(ص)
۱.	جدال احسن	- منع جدال غیر احسن - ضرورت بکارگیری جدال احسن - علمی بودن جدال - اخلاقی بودن جدال - موضع شناسی جدال - موضوع شناسی جدال -ذکر مصادیق و نمونه جدال احسن	عنکبوت: ٤٦ نحل: ۱۲۵ حج: ۳ و۸ انعام: ۱۰۸ غافر: ٥ نساء: ۱۰۷ غافر: ٤ سبأ: ٢٤و٢٥ مریم: ٤٢-٤٨ مائده: ۱۸	- پاسخ های مستدل پیامبر(ص) در برابر منکرین معاد - پاسخ های مستدل پیامبر(ص) به پیشوایان چند دین مختلف - توصیهٔ مجادلهٔ احسن به قبیلهٔ حارث بن کلب
۲.	قول سدید	- ضرورت بهره گیری از قول سدید - ملزومات قول سدید(تقوا- خشیت) - اثرشناختی قول سدید - معیارشناسی قول سدید(منطقی- روان- بیان واقع- نیکویی کلام و...)	احزاب: ۷۰ نساء: ۹ احزاب: ۷۱ نساء: ٦٣ بقره: ۸۳ ؛٢٦٣؛ طه: ٤٤ اسراء: ۲۸	- قرائت آیهٔ «قول سدید» در خطبه‌ها - توصیهٔ قول سدید به مبلغین - پاسخ های قاطع و قول سدید رسول گرامی اسلام(ص) در برابر توطئه ها و دسیسه های فکری و عقیدتی مشرکین قریش و اهل کتاب
۳.	مقابله به مثل	- رویکرد ایجابی در مقابله به مثل - رویکرد سلبی در مقابله به مثل - عدم تجاوز از مثل در رویکرد سلبی - لزوم تقوا و اخلاقمداری در مقابله به مثل	بقره: ٤٠و١٥٢ مجادله: ۱۱ حشر: ۱۹ اسراء: ۸ شوری: ٤٠ نحل: ١٢٦ بقره: ١٩٤	- تحدی و هماورد طلبی قرآن کریم در برابر سحر و افسانه خواندن قرآن - خنثی سازی جنگ روانی دشمن در نبرد احد(شعار گویی) - فرستادن حسان بن ثابت شاعر به مقابله ی شعری کعب یهودی - مقابله شعری حسان بن ثابت به دستور پیامبر(ص) در مقابل بنی تمیم

				- رجز خوانی امام علی(ع) در جنگ خیبر
٤.	تذکر منتقدانه	- استفهام توبیخی -استفهام تقریری - استفهام انکاری -استفهام تعجبی	بقـــره: ١٨،٤٤ یونس: ٣١ رعد: ١٦ حدید: ١٦ عنکبوت: ٢٩ واقعه٥٨-٧٢	- شأن نـزول پـاره ای ازآیـات قرآنی با رویکرد استفهام تـوبیخی، تقریری، انکاری تعجبی و... - تذکر منتقدانه به شـأس بـن قیس یهـودی در اخـتلاف افکنـی بین انصار - تـذکر منتقدانـه بـه اسـلام آوردن صـبح و کافرشـدن عصـر برخی از یهودیان
٥.	تقبـــیح و تهدیـــد وافشاگری	- تقبیح امور ناپسند - نفرین و لعن - شماتت - تهدید وارعاب - افشـاگری علیـه دشـمنان و مواضع ضد فرهنگی	حجـرات: ١١-١٢ انعام: ١٠٨ همزه: ١ قلم: ١١ نور: ٢٣ مائده: ٣٣ بقره: ١٥٩و٧٩ مائده: ٦٤ توبه: ١٠٧	- شـأن نـزول برخـی از آیـات (در تقبیح، تهدید، لعن و...) - افشـاگری درمـورد افـرادی نظیر«ذوالخویصره» - شفاف سازی جریان مسـجد ضرار - شفاف سازی در مورد خانـه سویلم یهودی - شـماتت و لعـن یهودیـان در فقیر حواندن خدای محمد(ص)

جدول شماره ۱: خلاصهٔ یافته ها در شیوه ه ی گفتاری سیره نبوی در امنیت فرهنگی دوران پیامبر اسلام(ص)و آیات قرآن کریم

نتیجه

این که درهرمنزلگاه سخن، از چه شیوه ی متناسبی بهره ببریم که بتواند نقش فزاینده ای را در گستره ی فرهنگ و امنیت فرهنگی اسلام ایفا نماید، باید به یک مطالبه ی اولیه ی فرهنگی در جامعه ی اسلامی بدل شود. براین اساس باید به شیوه های گفتاری در چهارچوب نظام قرآنی و سیره ی نبوی تمسک جست، که نقش مؤثری را در حفظ و حراست فرهنگ و اندیشه ی اسلام و نیز رشد و ارتقای آن ایفا می نمایند.رسول گرامی اسلام(ص) توانستند در چهارچوب فکری قرآن کریم؛ شیوه های گفتاری متناسبی را در مواضع متفاوت در مقابل تهدیدها و چالش های فرهنگی فرا روی اتخاذ نمایند و بدین طریق فرهنگ آسمانی اسلام را از دستبرد و گزندهایی که از سوی دشمنان اسلام متوجه آن می گردید، حفظ نماید و امنیت فرهنگی سازگاری را برقرار سازند. پیشه ی آن حضرت، در محاورات و گفتارهایی که از طریق مجادلات نیکو و با گفتار نرم و شنیدن حرف های طرف مقابل همراه بود؛ ضمن مجاب سازی خصم، گفتمان مسالمت آمیز و منطقی اسلام را در مواجه با حملات فرهنگی و شبهات به نمایش می گذاشت. چنین امکانی با بهره گیری از قول سدید، پاسخ های قاطع، مستدل و سدید رسول گرامی اسلام (ص) در برابر توطئه ها و دسیسه های فکری و عقیدتی مشرکین قریش و اهل کتاب میسر می گردید که پرتوهای آن در قرآن کریم نور افشانی می کنند. همچنین در پاره ای از موارد پیامبر اسلام(ص) با استفاده از شیوهٔ مقابله به مثل به دفاع از ارزش های اسلامی پرداخته و با گفتاری متناسب و درخور به مثابهٔ گفتار آن ها، عملیات روانی دشمن را خنثی نموده است. علاوه بر این بهره گیری ازشیوه های گفتاری نظیر: تقبیح امور ناپسند، نفرین ولعن، شماتت، تهدید، ارعاب و افشاگری علیه دشمنان و مواضع ضد فرهنگی؛ ازدیگر واکنش های پیامبر اسلام (ص) در راستای تأمین امنیت فرهنگی به شمار می روند که آن حضرت با اتخاذ مواضع مناسب و رویکرد اثر بخشی هریک از آن ها را در رفع و دفع تهدیدات و حملات فرهنگی به کار گرفته اند.

براین اساس تبیین امنیت فرهنگی پیامبرعظیم الشأن اسلام(ص) باعنایت به اسوه بودن آن حضرت، می تواند در راستای تأمین امنیت فرهنگی در ابعاد مختلف آن، مؤثر و راه گشا باشد. درعصر رسانه و ارتباطات که شرایط ارتباطی در سطوح گسترده و حتی جهانی فراهم آمده است، پیشنهاد می گردد تا با هدایت ابزارها وعناصرفرهنگی و رسانه ای وجهاد تبیین درچهارچوب موارد یاد شده در سیرهٔ نبوی(ص)، بتوان به امنیتی پایدار و گسترده در عرصهٔفرهنگ دینی و نظام ارزش ها و هنجارهای حقیقی دست یافت. این مهم در عصر جهانی شدن اسلام و ارزش های آن اهمیتی مضاعف دارد. به ویژه در شرایطی که امپریالسم رسانه ای غرب و حملات فرهنگی آن؛ اسلام و فرهنگ اسلامی را نشانه رفته است و به ویژه انقلاب اسلامی ایران را با گونه های مختلف حملات فرهنگی مورد هدف قرار داده است.

منابع

قرآن کریم

ابن بابویه، محمد بن علی،(۱۳۷۸ق)،عیون أخبار الرضا علیه السلام، محقق مهدی‌لاجوردی، چاپ اول،تهران: نشر جهان.

ابن سعد، محمد بن سعد بن منیع الهاشمی البصری(۱٤۱۰ق/۱۹۹۰م)، الطبقات الکبری، ط الأولی، تحقیق محمد عبد القادر عطا، بیروت: دار الکتب العلمیة.

ابن هشام ، عبدالملك ابن هشام، [بی تا]، السیرة النبویة، الطبعه الاولی ، تحقیق مصطفی السقا و آخرون ، بیروت: دار المعرفة.

ابن منظور، محمد بن مکرم،(۱٤۱٤ق)، لسان العرب، محقق جمال الدین میر دامادی، چاپ سوم، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دار صادر.

احمدی میانجی، علی،(۱٤۱۹ق/۱۹۹۸) ، مکاتیب الرسول صلّی الله علیه و آله و سلّم، محقق محمدباقر محمودی، چاپ اول، قم: دار الحدیث.

افتخاری، اصغر،(۱۳۸۱)، مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

بلاذری، أحمد بن یحیی بن جابر البلاذری، (۱٤۱۷ق/۱۹۹٦م)، کتاب جمل من انساب الأشراف، ط الأولی، تحقیق سهیل زکار و ریاض زرکلی، بیروت: دار الفکر.

بوزان باری، مردم،دولتها وهراس، (۱۳۷۸)، مترجم: پژوهشکده‌مطالعات‌راهبردی، چاپ اول، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

پهلوان، چنگیز،(۱۳۷۸)، فرهنگ‌شناسی، تهران: پیام امروز.

تاجیک، محمدرضا، (۱۳۸۱)، مقدمه ای بر استراتژی امنیت جمهوری اسلامی ایران، تهران: فرهنگ گفتمان.

تورن، آلن،(۱۳۹٦)،پارادایم جدید، ترجمهٔ سلمان صادقی زاده،چاپ اول، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

حسن بن علی العسکری (ع)، (۱٤۰۹ق)، التفسیر المنسوب إلی الإمام الحسن العسکری علیه السلام، محقق مدرسه امام مهدی علیه السلام، چاپ اول، قم: مدرسة الإمام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.

حسینی زبیدی، محمد مرتضی،(۱٤۱٤ق)، تاج العروس من جواهر القاموس، محقق علی هلالی و علی سیری، چاپ اول، بیروت: دارالفکر.

https://farsi.khamenei.ir/خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار دانش‌آموزان و دانشجویان۱۲/۰۸/ ۱۳۹۵

دهخدا، علی اکبر،(۱۳۸٤)، لغتنامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.

دهقانی فیروز آبادی، جلال وهمکاران،(۱۳۹۲)، جهانی شدن وامنیت فرهنگی(جمهوری اسلامی ایران)،چاپ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر و ارتباطات.

راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ،(۱٤۱۲ق)، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: الدار الشامیة.

روح الأمینی، محمود،(۱۳٤۰)، مبانی انسان‌شناسی، تهران: کتاب زمان.

شریف رضی، محمد بن حسین ، (۱۳۷۹)، نهج البلاغة، ترجمه محمد دشتی، چاپ اول ،قم: مشهور.

صفار، محمد بن حسن،(۱٤۰٤ق)،بصائر الدرجات فی فضائل آل محمّد صلّی الله علیهم، محقق محسن کوچه باغی، چاپ: دوم، قم: مکتبة آیة الله المرعشی النجفی.

طباطبایی، محمد حسین،(۱۳۷٤)، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن الطبرسی،(۱٤۱۲ق)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن،مصحح: هاشم رسولی و فضل الله یزدی طباطبایی، بیروت: دار المعرفة.

طبری، أبو جعفر محمد بن جریر الطبری ، (۱۳۸۷ق/۱۹٦۷م) ، تاریخ الأمم و الملوك ، ط الثانیة ، تحقیق محمد أبو الفضل

ابراهیم ، بیروت، دار التراث.

عبداله خانی، علی، (۱۳۸۳)، نظریه های امنیت (مقدمه ای بر طرح ریزی دکترین امنیت ملّی) ،تهران: موسسه ابرار معاصر تهران.

عمید، حسن،(۱۳٦۲)، فرهنگ عمید، تهران: امیر کبیر.

عیوضی، محمدرحیم،(۱۳۹٤)،تحولات فرهنگی و امنیت ملی، تهران: بی نا.

کراجکی، محمد بن علی، (۱٤۱۰ق)، کنز الفوائد، محقق عبد الله نعمة، چاپ اول، قم: دارالذخائر.

کلینی، محمد بن یعقوب ، (۱٤۰۷ق) ، الکافی ، چاپ چهارم ، محقق علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الإسلامیة.

گیدنز، انتونی،(۱۳۸۳)، جامعه شناسی، ترجمه : منوچهر صبوری، چاپ سیزدهم، تهران: نشر نی.

مصطفوی، حسن،(۱۳٦۸)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ اول، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

معین، محمد، (۱۳٤۲)، فرهنگ فارسی، تهران : امیر کبیر.

مفید، محمد بن محمد،(۱٤۱۳ق)، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، تحقیق مؤسسة آل البیت (ع)،قم: کنگره شیخ مفید.

واقدی، محمد بن عمر الواقدی ،(۱٤۰۹ق/۱۹۸۹م) ، کتاب المغازی ،تحقیق مارسدن جونس، ط الثالثة ، بیروت: مؤسسة الأعلمی.

یعقوبی ، احمد بن أبی یعقوب بن جعفر بن وهب واضح ،[بی تا] ، تاریخ الیعقوبی ، بیروت: دار صادر.

Forrest, S. (2004). *Indigenous Identity as a Strategy for Cultural Security*. Conference Paper in Northern Research Forum Plenary on Security.

Tylor, Edward (1871), *Primitive Culture*, Vol 1. New York: J.P. Putnam's Son